

*Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè
Commission Episcopale Nationale Justice et Paix*

*Bilten JILAP
Bulletin JILAP*

19

Pòtoprens, sektanm 2008

Men ki sa n ap jwenn nan Bilten sila a

Yon ti mo pou louvri Bilten an	3
Pou refleksyon nou	5
Deklarasyon Jilap nan peyi a	11
Jilap te patisipe	22
Fòmasyon	32
Kòmantè	32
Jistis ak Lapè toupatou sou tè a	37

Priyè nan tras Janmari Vensan

*Granmèt ba nou fòs kouraj pou n kapab mache
nan tras Janmari a tout bon.*

*Granmèt voye LESPRI w ak Lespri Janmari sou nou pou n rekonèt
ki batay nou gen pou n mennen pou libere pèp nou an ki kontinye ap souffri
paskè n ap swiv pi plis enterè pèsònèl pa nou pase chimen Jezi
te trase pou nou an epi ki te enpòtan pou Janboul:*

*Ayisyen divize Granmèt,
Janmari te montre nou ki jan pou n respekte youn lòt
Ayisyen grangou,
Janmari te montre nou ki jan pou n fè pwomosyon manjelakay.
Ayisyen pa konn li pa konn ekri toujou,
pandan Janmari te bay tout nanm li pou soti peyizan yo anba ignorans.*

*Granmèt, jodi a n ap sonje Janmari ki deja rive bò kote ou la,
ede nou pou youn mete konfyans nan lòt tout bon
pou n ka dekouvri ki wout nou gen pou n pran
nan tout aktivite Janmari te louvri pou nou yo.*

*Granmèt nou gaspiye byen Janmari te kite pou nou.
N ap soupriye w, Granmèt, voye fòs Janmari,
kouraj Janmari, renmen Janmari ba nou
pou n kapab fè youn lòt pa sou wout liberasyon pèp ou renmen anpil la.
N ap mande w sa ak tout kè nou. AMEN*

Yon ti mo pou louvri *Bilten* an

Depi novanm 2007, *Bilten* an pa t parèt, men sa pa vle di Jilap t ap dòmi pou sa. Nan finisman ane 2007 la, anpil rankont ak travay te fèt pou mete sou pye yon Plan estratejik pou Komisyon an. Nou kontinye travay sou li pou mete l an pratik. Konsa, anpil atansyon ale pou zafè obsèvasyon vyolasyon dwa moun, ki dwe tounen yon vrè lekòl fòmasyon sivik pou tout manm yo : nou dwe konnen sa k pase nan peyi a, nan zòn nou. Konsa, pawòl ak angajman nou yo kapab kole ak reyalyite n ap viv yo pi plis.

Anpil jefò te antre tou nan pwosesis evalyasyon PNF, Plan nasyonal fòmasyon an : te gen sesyon ak rankont, ak vizit nan 44 pawas. Kounye a, evalyasyon an fini. Nou gade ki leson pou tire ladan l. Yon gwo defi se ranfòse idantite manm nou yo, epitou, fè fòmasyon an tounen aksyon konkrè nan batay pou respè diyite moun ak tout dwa li yo. Dimanch Jilap (dezyèm dimanch nan tan karèm) ane sa a te jwenn plis atansyon pase lane anvan yo. Epitou, tèm nan ki pale sou ekoloji « *Anviwònman an, se kay kote Bondye rete avè n* », se yon tèm ki enpòtan. Anpil kote yo te sèvi ak li, yo te fè motivasyon fidèl yo nan sans sa a.

Men ki sa n ap jwenn nan *Bilten* sa a. Dabò, yon refleksyon sou : « *Etik, moral, deyontoloji* ». Lè moun yo di : valè yo ak prensip yo pèdi nan peyi a, se sou sa yo pale. Nou pwopoze pou komisyon yo pran tèks sa a kòm sijè pou fè fòmasyon nan yon reyinyon.

Aprè sa, n ap jwenn anpil enfòmasyon sou Jilap menm : pawòl piblik Komisyon yo te pale nan laprès ak kote Komisyon an te patispe nan nivo entènasyonal. Nou pibliye tou yon temwayaj Komisyon te bay nan 8yèm Fowòm nasyonal, sou eksperyans li ak koripsyon nan sistèm Lajistis. Gen inisyativ tou, tankou Komisyon pou Pastoral Prizon, Konferans Evèk yo ap mete sou pye, e ki genyen anpil enterè pou Jilap. Nou jwenn kichòy sou tout sa nan *Bilten* an.

Mwa out chak lane fè n sonje asasinay de (2) pè ki te kolabore ak Komisyon an : pè Ti Jan Pyè Lwi ak pè Jan Mari Vensan. Sa fè 10 lane, ane sa a, depi yo asasinèn pè Ti Jan. Nou pa dwe bliye l. Okontrè, sakrifis lavi yo dwe gide pwòp angajman pa nou.

Nan moman nou edite Bilten an, peyi a ap sibi tout move konsekans 4 siklòn ki devaste l. Anpil moun viktim, plizyè komisyon ak manm Jistis ak Lapè viktim tou. Nou di yo « bon kouray, kenbe fèm » nan moman difisil sa a. Komisyon an te pibliye yon nòt sou tit « *Eske se moun ki pi pòv yo ki dwe peye konsekans neglijans moun ki reskonsab yo ?* » Evènman yo montre nou bezwen otorite ki kapab e ki vle pran reskonsablite nan peyi a, olye sa k ap pran woulib sou do yon popilasyon ki toutan devan nouvo pwoblèm.

Nou swete n bòn lekti.

Komite Bilten an

Editorial

Le dernier Bulletin date depuis novembre 2007 ; mais cela ne veut nullement dire que la Commission s'était endormie. La fin de l'année 2007 était bien chargée avec la rédaction du Plan stratégique de la Commission pour les 3 ans à venir. Maintenant, ce plan doit servir de guide pour les activités de la Commission. Une grande attention va vers l'observation de la violence et des violations des droits humains. Cette observation doit devenir une école de formation civique pour nos membres, parce que, ensemble, nous devons prendre conscience des réalités quotidiennes dans notre pays et nos quartiers, afin que nos paroles et actions se réfèrent plus au vécu des gens.

Le processus d'évaluation du PNF, programme national de formation d'agents pastoraux en droits humains, était laborieux : il y avait les sessions et rencontres ; 44 paroisses ont eu la visite d'un des évaluateurs. Maintenant le moment est venu pour en tirer les leçons et conclusions. Un grand défi reste le renforcement de l'identité de nos membres et commissions ; ensuite la formation doit devenir

action et engagement pour la défense des droits humains. Le dimanche consacré chaque année à la Commission (le deuxième dimanche du temps de carême) gagne de l'importance. Le thème proposé cette année sur l'environnement a eu un bon accueil et a servi en de nombreux endroits pour la motivation des fidèles.

Ce Bulletin s'ouvre avec une réflexion sur « Ethique, morale et déontologie ». Le thème est important. Quand les gens se plaignent sur la perte des valeurs et des principes, nous nous trouvons en plein dans le débat. Nous proposons ce texte pour la formation des commissions locales, lors d'une de leurs réunions.

Le Bulletin contient ensuite des informations sur la Commission elle-même : la parole publique de la Commission dans la presse et les différentes participations à des rencontres internationales. Nous publions le témoignage de la Commission lors du 8ième Forum sur la Reforme de la Justice. La Commission y a partagé son expérience avec la corruption dans le système judiciaire. Il y a des initiatives qui nous intéressent, comme la création par la Conférence Episcopale de la Commission de Pastorale pénitentiaire. Le Bulletin rapporte sur ces différentes initiatives.

Chaque année, le mois d'août nous rappelle les assassinats des pères Ti Jean Pierre-Louis et Jean Marie Vincent. Cette année marque le 10ième anniversaire de la mort violente du P. Ti Jan. Nous n'avons pas le droit de les oublier. Il faut commémorer le sacrifice de leurs vies, comme une lumière pour notre engagement aujourd'hui.

Au moment d'éditer ce Bulletin, le pays se remet des conséquences de 4 cyclones qui l'ont ravagé. Les victimes sont nombreuses, et parmi eux, il y a plusieurs commissions et membres de Justice et Paix. Nous les souhaitons courage et force dans cette épreuve. La Commission a levé la voix pour s'interroger : « *Est-ce que ce sont les plus pauvres qui doivent payer les conséquences des négligences des responsables ?* » Les événements montrent effectivement que le pays a besoin d'autorités qui sont capables et qui ont la volonté de prendre des responsabilités, au lieu de tirer profit d'une population qui se retrouve toujours devant de nouveaux problèmes.

Bonne lecture

Le Comité du Bulletin

Moral, etik, deyontoloji Ki sa sa ye ?

Nou konseye pou komisyon Jilap yo etidye refleksyon sa a nan okazyon yon reyinyon. Yo kab li yon ti moso nan tèks la ansanm, epi yo diskite kesyon yo ki apre chak ti moso nan tèks la. Veye pou tout moun konprann e patisipe.

Résumé : Le débat sur l'éthique et la moralité est d'actualité. En Haïti comme ailleurs, on se plaint de la perte des valeurs, comme si auparavant tout allait à merveille.

Le texte qui suit définit les concepts ; il pose la question de moralité publique et privée ; il soulève l'importance de l'éthique professionnelle ou la déontologie ; ainsi que la question des convictions d'éthique personnelle et les droits humains.

Le texte pose la question sur ce qui marque la spécificité d'une éthique chrétienne. S'il est vrai que le chrétien a certaines sensibilités, c'est surtout la radicalité avec laquelle il défend les valeurs morales et principes éthiques au service de tout ce qui est humain, et ses motivations pour suivre Jésus et annoncer le Royaume du bien, qui devraient marquer son engagement.

Metesou sa

Nan dènye tan sa yo, moun pale anpil sou moral, moralite, etik, valè etik ou valè moral, kòd etik, deyontoloji ak prensip. Tout bagay sa yo mare youn ak lòt, men nou pa dwe kreye konfizyon. N ap gade ki sa divès pawòl yo vle di. Apre sa, n ap gade ki enpòtans moral la genyen pou bati sosyete nou, yon fason ki alawotè sa n merite jwenn paske se moun nou ye ki gen diyite.

Paske, tout moun dakò ak sa : dwe genyen bonjan etik ak moral nan lavi sosyete a.

Pou nou menm kretyen, genyen yon kesyon n ap blije gade tou : èske lafwa kretyen an ba nou prensip moral ou etik, epi, ki enpòtans yo genyen pou bati sosyete a ?

Konprann pawòl yo ak reyalite a byen

Lè n gade sosyete nou, epi nou koute moun yo byen n ap di : valè yo disparèt, timoun pa respekte granmoun, pa gen moralite paske moun fè sa yo vle. Se vre : nou viv yon moman nan listwa kote anpil bagay moun te konsidere kòm bon e nòmral, ap chanje. Men tout sa moun lontan yo t ap fè, pa t bon pou sa. Egzanp : sosyete lontan an toujou te toleran anvè abi otorite, e yo t ap di : si ou chèf ou chèf nèt. Toujou, te gen anpil abi pouvwa, enpinite ak koripsyon. Fanm pa t gen lapawòl devan gason. Chak epòk gen feblès li, epi, chak dlo vini ak krabinay li. Nan chak epòk, sitwayen ak sitwayèn yo bezwen batay pou kite bon prensip gide yo. Tan pa nou gen pwòp mak fabrik pa li : ak mondyalizasyon an, ak pakèt enfòmasyon nou genyen, lide moun sou anpil bagay pa kab rèt menm jan. Epoutan, gen yon seri prensip ak valè ki pa dwe chanje pou sa. Egzanp : fòk nou toujou renmen lavi, verite ak sa k kòrèk ; fòk nou toujou chèche sa k fè lavi vanse ; renmen Bondye ak frè/sè nou yo toujou rete pi gwo kòmandman an. Jounen jodi a, gen posibilite pou montre renmen, ki pa t la anvan ; gen egzijans lajistis ak sa k kòrèk nou pa t janm te kwè.

Chèche lòt egzanp toujou ki ede n konprann valè yo ki nan sosyete a ... sa k disparèt selon sa moun yo di ... ki valè sitou moun yo apresye anpil jounen jodi a ...

Nan tout sa, li nesèsè pou n reflechi sou etik ak moral anndan sosyete a. Gen moun ki konsidere « etik » tankou bon prensip ki gade sosyete a ; epi « moral » se viv selon demann relijyon an. Oubyen, yo konsidere moral tankou sa k genyen rapò ak lavi prive yon moun. Nan refleksyon sila a, nou

pa fè twòp distenksyon ant de (2) pawòl sa yo, paske nou panse se preske menm bagay yo vle di. N ap chèche kote yo kontre.

Ki sa moral ak etik vle di ?

Moral la oswa etik la konsènen tout yon seri valè, prensip ak konviksyon yon sosyete asepte epi li apwouve yo, paske se yo k bon selon sa sosyete a mete devan manm li yo. Sanksyon sa yo kapab yon fason klè ou piblik ; yo kapab fèt tou sou fòm yon presyon kache sosyete a ap fè sou manm li yo.

Yon konduit moral ou etik egzije pou yon moun onèt, pou l pale verite, pou l respekte sa k pou lòt ak sa k pou kominote a, pou l respekte lalwa, pou l respekte diyite moun ak dwa lòt yo genyen. Men toujou, yon konduit moral egzije pou yon moun sensè ak tèt li, epi pou l aji yon fason konsekan, menm lè lòt moun pa okouran ki sa l ap mennen.

Eske ou kapab bay egzanp ... ki jan sosyete a aji ak moun ki pa asepte yon seri valè ... egzanp: lè yon moun vòlò, ki sa yo konn fè l ... epi, lè yon moun nan gwo koripsyon Leta, ki sa sosyete a di ? ... Eske travay onèt se yon gwo valè nan sosyete nou an? Eske li enpòtan pou pale verite? E.

Eske genyen yon moral kretyen ?

Lafwa kretyen se pa tèlman yon seri konviksyon ak verite yon moun repete sou Bondye ak Jezi. Depi nan Liv Travay Apot yo, yo pale sou « chimen an », sa vle di : kwè nan Jezi se swiv menm chimen ak li ; se yon fason pou gade e pou viv lavi a tankou l. Fason kretyen sila a pou gade lavi a konsènen ni sa ou fè devan je tout moun (lavi piblik), ni sa ou mennen nan lavi ou apa (lavi prive). Bondye ki renmen, gade e sonde sa k anndan kè moun nan. Konsa moral kretyen an konsènen tout lavi yon moun ak tout lavi sosyete a tou. Konsa, nou pa ka dakò ak moun ki konsidere moral tankou lavi prive moun ase, men tou, nou pa kab dakò ak moun ki panse se sèl nan lavi piblik moun dwe genyen prensip etik ladan l.

Men kèk bagay ki enpòtan pou yon kretyen :

- **Diyite chak moun genyen, paske li pòtre Bondye.**
- **Diyite sila a gen rapò ak fason yon moun konsidere pwòp kò pa l ak kò pa lòt yo. Kò moun se tanp Lespri a.**
- **Reskonsablite moun genyen pou lakreyasyon, paske li jeran Bondye.**
- **Chwa pou moun ki sou kote yo ak pou sa k fèb yo, paske se chwa Jezi li menm.**
- **Yon kretyen dwe kanpe tennfas pou verite ak sa k kòrèk, pou gen fratènite ak bon relasyon nan mitan moun, pou moun fidèl youn ak lòt e pou youn kab fè lòt konfyans.**
- **Patisipasyon chak moun enpòtan pou konstwi yon kominote.**
- **Lafanmi se premye wòch ak fondasyon tout sosyete.**

Anpil moun ki pa kretyen, ap di yo menm tou yo wè valè ak prensip sa yo enpòtan. Konsa, nou pa kwè moral kretyen an diferan anpil ak sa anpil moun ap viv, lè yo koute pwòp konsyans yo byen. Konsyans la, ki yon vwa k ap pale nan fon kè n. Selon sa Legliz anseye, vwa konsyans la se « vwa Bondye li menm k ap pale anndan n ». Konsa, aji selon sa k byen, se reponn ak sa k pi bon yon moun genyen nan li menm. Chak jou, nou dwe devni sa n ye : moun.

Si genyen diferans ant kretyen ak moun ki pa kretyen, se lespri ak radikalite a ki dwe make kretyen yo, paske se Jezi y ap swiv. Kòm kretyen, nou pretann tout sa Jezi pote se nan Bondye l sòti, men li deja ekri nan kè ak konsyans moun, paske se Bondye ki fè yo. Gwo motivasyon moral pou yon kretyen, se renmen Bondye pou nou, epi tout lavi l, se yon repons li bay Bondye nan jan l ap mennen tout vi l.

Jezi li menm te kanpe nan mitan konfli ki t ap devore relasyon nan mitan moun yo... epi, li mouri anba men yo, paske « san manman yo – moun san konsyans yo » pa t kite l viv... epoutan, anpil nan yo, sete moun larelijyon tankou farizyen ak sadiseyen yo... Se renmen an ki fò pase menas lanmò.

Ki sa nou menm nou panse sou sa ? Ki sa k make kretyen yo ? Eske yo pi angaje, pi solid, pi cho, pi detèmine nan defann dwa ak diyite frè ak sè yo? ... Si se pa sa nou wè, ki sa ki kapab esplike sa?

Moral ak deyontoloji

Yo rele deyontoloji : pakèt prensip, valè etik ak devwa ki mache ak yon pwofesyon, epi se asosyasyon moun ki genyen menm pwofesyon an ki fikse yo. Deyontoloji pale sou règ etik oswa moral yon moun dwe swiv tankou yon vrè obligasyon lè li gen yon pwofesyon. Konsa, gen deyontoloji medsen : yo pa gen dwa kite yon moun mouri paske li manke mwayen lajan. Genyen deyontoloji pou avoka : pi gwo onè l se pran defans yon moun ki pa gen mwayen, paske sa k dwat dwe pase anvan tout bagay. Si yon medsen oswa yon avoka pa fè sa règ jwèt deyontoloji yo mande, yo kapab defann li aji kòm medsen oswa kòm avoka.

Men jounen jodi a, kòd etik ou moral pou moun ki nan yon responsablite genyen lòt sans toujou :

- Kòd deyontoloji antre tou nan domèn ekonomi ak nan mache lib la. Konsa, pou evite Leta mele twòp, y ap fè n konnen nan kad ekonomi mache a, moun dwe onèt, respekte règ ak antant yo. (Sa pa vle di mache lib la vin yon bon bagay pou sa ; sèlman, moun yo dwe obeyi yon seri prensip lè y ap fè komès nan kad mache lib la).
- Se pa sèlman pwofesyon liberal yo (sa vle di pwofesyon ki pa dirèk anba Leta) ki tabli kòd etik pa yo. Kòd etik yo dwe pèmèt moun nan divès pwofesyon kolabore ansanm. Epitou, menm nan kad Leta ak gouvènman an, yo pale sou kòd deyontolojik. Konsa, moun ki nan sèvis Leta tankou jij yo dwe respekte prensip ki mache ak travay yo: yo dwe onèt, yo pa dwe pran kòb sou kote, yo dwe jije selon lalwa, yo dwe respekte byen Leta, el.
- Konsa, nou wè, nan tout branch aktivite, moun dwe onèt, travay ak konsyans. Souvan menm, kòd deyontolojik yo genyen valè devan lalwa. Asosyasyon yo, menm jij yo, kapab kondane oswa dekrete sanksyon kont yon moun ki pa respekte prensip yo.

- **Antant moun fè sou sa k enpòtan nan lavi a, se pa sèl nan lansèyman larelijyon bay y ap chèche yo.**

N ap chèche egzanp nan zafè deyontoloji pwofesyonèl. Eske moun ki genyen yon pwofesyon (avoka, medsen, notè, jij, ...) bay sa anpil enpòtans ? Eske sitwayen yo okouran gen règ konsa ki egziste? Eske yo konn pote plent, lè reskonsab yo pa respekte pwòp règ deyontoloji pa yo?

Moral ak dwa moun

Se pa sèlman kretyen k ap viv anndan sosyete a. Konsa, tout moun pa konprann menm prensip moral yo menm jan. Plis toujou, nan dènye tan sa yo, ak devlopman lasyans anpil lide ap fè chimen yo. Lavi moun makònen ak istwa a k ap devlope e ki kab ede n konprann pi byen sa yon moun ye.

Sa genyen 2 konsekans:

- **Se pa sèl prensip moral kretyen an k ap kondui lavi yon sosyete. Sitou nan sa moun yo rele « lavi prive », kapab genyen anpil lide diferan, epi genyen gwo deba k ap fèt sou sa.**
- **Jounen jodi a toujou, prensip yo k ap mennen lavi piblik la pa sòti sèlman nan sa lafwa kretyen an anseye.**

Nan deba k ap fèt sou dwa moun, y ap deklare tout yon seri dwa yon moun genyen, menm si moral kretyen an di se pa konsa moun respekte moun, kò yo ak tèt yo. Nou panse sou anpil kesyon ki poze jounen jodi a sou kesyon tandans seksyèl yon moun kapab genyen, sou metòd yon moun chwazi pou planifye fanmi li, sou avòtman, elatriye.

Viv kòm kretyen nan yon sosyete kote tout moun pa swiv menm prensip sou tout bagay, mennen pwòp egzijans pa l.

- **Dabò, nou dwe klè ak pwòp tèt nou, motivasyon, konviksyon ak idantite nou.**
- **Epi, nou dwe konsekan nan fason n ap viv, menm si n rann nou kont se pa tout moun ki konprann tout bagay menm jan ak nou.**

- An menm tan tou, nou dwe pratike bon jan tolerans pou asepte tout moun pa toujou gen menm lide sou tout bagay.

Tout sa louvri yon lòt deba sou fason kretyen yo dwe antre nan deba piblik sou valè moral yo.

Ki jan nou konprann wòl kretyen layik yo anndan sosyete a pou defann valè moral yo pou li vreman alawotè moun ?

Pou fini, nou kapab li yon moso nan prèch Jezi sou mòn nan (Matye). Jezi mete anpil laksan sou valè ak prensip yo ki dwe gide moun nan aksyon ak refleksyon yo. Jezi mete anpil aksan sou sa k nan kè moun nan e k ap gide aksyon l yo nan sosyete a.

JH

Disip ak misyonè Kris yo dwe klere tout reyalyte lavi sosyal ak limyè Levanjil la. Chwa preferansyèl pou pòv yo, ki rasinen nan Levanjil la, egzije yon atansyon pastoral lakay moun k ap bati sosyete a. *Si chapant sosyete a, jan l ye kounye a, ap pwodui lamizè ak povrete, nou dwe rekonèt tankou youn nan kòz yo mank fidelite ak angajman selon Levanjil la bò kote anpil patizan Jezi lè yo genyen reskonsablite espesyal nan domèn politik, ekonomik ak kiltirèl.*

Aparecida # 501

Deklarasyon Jilap nan peyi a

Bilten an fè sonje divès deklarasyon Jilap te fè depi mwa oktòb 2007 rive mwa jiyè 2008.

Pour la mémoire, dans cette rubrique nous mentionnons les interventions publiques de Jilap depuis octobre 2007 à juillet 2008. Le texte intégral de ces interventions se trouve sur le web : www.forumcitoyen.org.ht/jilap.

Jilap nasyonal

Nan dat 22 fevriye 2008, Komite Egzekitif Jilap pibliye yon « **Nòt pou laprès sou lavichè ki genyen nan peyi d Ayiti.** » KEN konstate lavichè pa frape tout moun menm jan. Egzanp : salè ki pi piti yo pa janm ogmante. Nòt la analize sa k lakòz lavichè a : afè gaz, pwodiksyon nasyonal ki pa genyen, koripsyon ak monopòl nan komès, el. « Devan yon kriz k ap souke tout yon peyi, se sèl yon gwo solidarite ant tout sitwayen ak sitwayèn ki kapab sove n. Men nan solidarite sa a, reskonsablite tout moun pa menm. Epitou, tout moun pa viktim menm jan : gen moun ki merite plis pwoteksyon pase lòt. »

Sou pwoteksyon gwoup ki pi fèb yo, Komisyon afime ak fòs:

- **Yon sistèm ekonomik** pa bondye. **Se moun ki fè ekonomi, se pou moun li fèt.** Mache a pa sakre. **Yon gouvènman** gen responsablite, li **dwe mele nan lavi ekonomik.** Li responsab pou mete oswa korije règjwèt yo.
- Nan **deba k ap fèt sou salè minimòm nan, Jistis ak Lapè pwopoze** pou yo mete sou pye yon « endis pri pwodui premye nesosite ». Salè yo dwe korek, selon sa ASL anseye.
- Dwe genyen yon **sistèm taks ak kontribisyon** ki kòrèk, ki sèvi yon zouti pou kreye pi plis ekilib ak plis egalite nan mitan sitwayen ak sitwayèn yo.

Pou fini, Komisyon an repete : « N ap tann nan men responsab yo yon politik ak yon seri desizyon k ap defann dwa sa k pi fèb yo nan sosyete a. Popilasyon an te bay divès otorite yo responsablite, paske li te kwè yo ta kapab ede li jwenn solisyon. »

15 mas 2008, nan yon « **Nòt pou laprès sou zafè pwojè lwa elektoral la,** » Komisyon an voye bay KEP la ak palman an remak li yo sou pwojè lwa elektoral la. Men sa l wè :

1. Pwojè lwa elektoral la **pa egziste nan lang kreyòl.**
2. Anyen pa di nan pwojè a anfavè **moun ki pa konn li ak ekri yo.**
3. Yo poko pa janm te òganize yon **fòmasyon sivik efikas**, ki touche popilasyon an toutbon.
4. **Lwa elektoral sila a pa bay obsèvasyon elektoral sitwayen an anpil valè.** « Ou ta di eleksyon an fèt pou bezwen pati politik yo sèlman.»
5. Komisyon an plede anfavè dwa sitwayen yo genyen pou vin **vote, san yo pa ranpli bilten yo a**, pou yo esprime yon “vòt blan.”
6. **Pou evite tout pwoblèm, lwa elektoral la dwe pi klè sou pwosesis kontaj vòt yo.**
7. Pwojè lwa elektoral la prevwa anpil anpil **sanksyon pou moun ki pa respekte pwosesis la**, men yo poko pa janm aplike sanksyon. Sa vle di : **dwe genyen mekanis pi dirèk e efikas pou konbat fwod ak vyolans kandida ak patizan yo kapab fè pandan eleksyon yo, pou konbat enpinite elektoral.**

Jou ki **22 avril 2008**, Komisyon an te voye yon **lèt toulouvri** bay Prezidan Repiblik la sou kesyon **lajan ansyen prezidan-diktatè Jean Claude Duvalier** ki bloke nan peyi Laswis. Komisyon an mande pou Gouvènman ayisyen an montre enterè l pou lajan sa a retounen vin jwenn popilasyon ayisyen an. Komisyon an di :

- Se yon kesyon jistis ;
- Se yon kesyon reparasyon e restitasyon (renmèt sa k pa pou ou) ;
- Se yon kesyon lit kont enpinite ak koripsyon.

Nan yon **pwen pou laprès**, jou ki **22 avril 2008**, sekretarya Komisyon an te renmèt bay laprès 3 dokiman sa yo :

1. Rapò nou fè chak twa mwa sou vyolans nan zòn metwopoliten an. Se yon rapò ki pale sou janvyè rive mas 2008.
2. Lèt toulouvri pou Prezidan René Preval sou fon ansyen prezidan Divalye ki bloke nan peyi Laswis.

3. Nòt pou laprès sou lavi chè, Komisyon an te pibliye depi nan mwa fevriye 2008.

Nan okazyon sa a, Komisyon an te ensiste yon lòt fwa sou **travay Palman an** genyen : « Se li k vote lwa yo, se li k vote bidjè Leta a. Nan moman kriz la li enpòtan pou n gade tou ki jan divès enstitisyon Leta yo ap fè travay yo. Wòl Palman an se vote lwa, se kreye yon kad legal pou Leta aji, se fikse salè minimòm, se vote bidjè Leta, se elabore yon sistèm taks ki pi jis selon revni chak moun genyen pou pèmèt Leta kreye sèvis, el. »

Lèt toulouvri pou Komisè Claudy Gasant, jou ki **9 jen 2008**. Komisyon an denonse Leta ki refize pran responsablite l nan lanmò Mickel Duvaïs. Mesye a mouri nan detansyon, apre yon arestasyon ilegal, apre anpil mwa detansyon pwolonje, san Lajistis pa janm kondane l. Okenn depatman nan Leta pa t vle pran responsablite l pou bay Mickel yon antèman kòm sa dwa, epoutan se sou kont Leta l te ye lè l mouri.

Obsèvasyon vyolans nan zòn metwopolitèn nan

Pandan tout lane 2007 ak 2008, Komisyon Achidyosèz Pòtopens nan tètansanm ak sekretarya nasyonal Jilap la, te kontinye ap pibliye rapò bilan sou vyolans nan zòn metwopolitèn nan. Men divès rapò Komisyon an te pibliye nan kad obsèvasyon sila a :

Rapò 25. Vyolans nan lari zòn metwopolitèn nan. 3 mwa : oktòb – desanm 2007. Lèt tou louvri pou tout otorite ki konsènen yo. 28 janvyè 2008.

Rapò 26. Vyolans nan lari zòn metwopolitèn nan. 3 mwa : janvyè - mas 2008. Lèt tou louvri pou tout otorite ki konsènen yo. 15 avril 2008.

Rapò 27. Vyolans nan lari zòn metwopolitèn nan. 3 mwa : avril – jen 2008. Lèt tou louvri pou tout otorite ki konsènen yo. 11 jiyè 2008.

Nan dat 11 jiyè 2008, Komisyon an te renmèt bay otorite yo ak laprès nan peyi a yon bilan sou 2 lane obsèvasyon vyolans nan zòn metwopolitèn an.

Nan okazyon Jounen Pòt Ouvèt Jistis ak Lapè Pòtoprens, **11 jiyè** ki se Jounen Nasyonal Kont Vyolans, Djimpps Gilles ki sekretè jeneral Komisyon an te fè yon koze sou tèm : « **Ann met tèt ansanm pou n konbat vyolans** ». Dabò, li te

analize divès fòm vyolans ki genyen e ki fòme yon vre fenomèn sosyal. Konsa, genyen vyolans ekonomik, sosyal ak politik. Genyen vyolans anndan edikasyon. Gen vyolans kiltirèl. Gen vyolans fizik. Apre sa, li poze kesyon : Poukisa moun ki pi fèb anndan sosyete yo santi yo bezwen fè vyolans. Epi, li esplike : Vyolans **se konpòtman moun, ki pa wè lòt fason pou l rezoud yon pwoblèm k ap travèse l .**

Konklizyon ekspoze a di konsa : « Nou fin pa konstate youn nan kòz prensipal vyolans nan Peyi Dayiti **se absans Leta a nan divès katye popilè yo pou reponn ak bezwen moun yo genyen.** Ki donk moun k ap viv nan katye sa yo pa gen pèsonn pou ede yo reponn ak egzijans lavi a ap fè yo chak jou e yo pa rive benefisyè sèvis debaz ki ta dwe rezève pou yo. **Pou bay tèt yo yon repons nan kesyon sa yo, moun sa yo oblije fè tout kalite zak ki pèmèt yo satisfè bezwen yo genyen chak jou.** Si nan yon konsyans ki dwe grandi, nou vle konbat fenomèn vyolans lan, fòk **Leta chache mete l pi prè moun sa yo epi tou fòk moun ki genyen gwo mwayen nan men yo chache kreye plis solidarite avèk moun sa yo,** kote y ap chache mete kèk estrikti kanpe ki kapab reponn revandikasyon ak egzijans lavi a ap fè moun sa yo chak jou. Nou vle pale tankou **kreye plis travay ak kondisyon ki ka pèmèt lavi moun sa yo chanje e pouvwa dacha ogmante.** Nou pa vle prezante moun sa yo kòm prensipal zouti vyolans lan, lè nou konnen fenomèn vyolans lan prezan nan tout chapant nan sosyete nou an, nan fason richès yo separe epi nan fason yo gade moun rich ak moun pòv. »

Jilap Gonayiv

Nan yon **nòt pou laprès nan dat 3 jiyè 2008,** Komisyon an konstate : Lajistis Gonayiv ap fè depègisman gwo ponyèt. Nan dat 20 jen 2008, vè 9vè nan maten, lajistis mete deyò yon seri fanmi sou tè yo okipe a, nan zòn Gatro 11 ak 13. Dezisyon an se rezilta ant moun zòn nan ki di tè se pou Leta, epi yon grandon zòn nan ki rele Benito Sénatus, ki pretann tè a se pa l.

Jilap Pòtoprens

Mesaj Komisyon Jistis ak Lapè Achidyosèz Pòtoprens, nan finansman lane 2007 la. 21 desanm 2007. Komisyon an swete tout pèp Ayisyen Jwaye Nwèl 2007 e Bòn Ane 2008, e li di l : « **Kouraj, pa pè, kenbe fèm, jou delivrans lan pa lwen, dapre pwofèt Izayi** ». Komisyon an voye je gade divès sitiyasyon kè kase ki genyen nan kapital la. Pou fini, li mande diferan otorite pou yo pi konsyan pou malere yo kapab rale yon souf. Nan sans sa a, Komisyon an adrese Minis komès, lapolis, reskonsab Afè sosyal, Ministè lajistis ak Ministè dwa fanm.

Mesaj Komisyon Achidyosèz Jistis ak Lapè Pòtoprens nan lokazyon 14yèm Asanble jeneral li, 30 out 2008. 80 delege t ap reflechi sou tèm « *Jilap yon ògàn pastoral sosyal Legliz katolik pou yon lot lavi nan yon sosyete k ap bouje* ». Dabò patisipan yo analize sistèm ekonomik n ap viv ladan an, e yo konstate peyi a « tounen jodi a yon gwo mache pou satisfè Plan neyoliberal la ki se yon pwazon vyolan pou ti peyi pòv yo ». Li mande pou Leta Ayisyen pran reskonsablite l devan nasyon an. Men sa l dwe fè :

- Mete disiplin nan enstitisyon l yo.
- Kreye dyalòg pou debloke peyi a yon fason pou ranfòse nasyon an.
- Chak sitwayen dwe devlope anètete ak respè nan tout aktivite yo.
- Diyite ak respè lavi moun dwe pase anvan tout lòt bagay.
- Sosyete sivil la dwe òganize l epi fòse Leta a respekte dwa sitwayen yo.

Jilap Jeremi

Mesaj Jistis ak Lapè Jeremi nan okazyon 7yèm Asanble Jeneral li ki te fèt nan Sant Jèn yo sòti 17 rive 19 jiyè 2008. Jistis ak Lapè deklare : « Lamanjay se yon dwa tout moun genyen e Leta rekonèt dwa sa a. An nou ankouraje pwodiksyon nasyonal la, sèl mwayen pou chase grangou ak lamizè nan sosyete a ». Asanble a konstate grangou, chomaj, ak absans pwodiksyon nasyonal. Li wè tou kote yo ankouraje moun plante danre pou fè lwil, men ki pa fè manje. Kòm konklizyon, Asanble a mande : « Poutèt tout bagay nou sòt di yo : nou mande Leta pou l mete sou pye yon politik agrikòl pou li ankadre peyizan nou yo. » Politik la genyen ladan l : bank kredi agrikòl, semans ak konpòs, angrè òganik ak bonjan zouti agrikòl, agwonòm nan tout seksyon kominal, wout nasyonal ak segondè, mwayen pou peyizan yo kapab konsève, transfòme ak

vann pwodwi sa yo, epi yon sistèm sekirite pou pwoteje tè peyizan yo ak pou evite konfli, rebwazman ak pwoteksyon sòl nou yo.

Jilap Okap

Mesaj nan okazyon 5yèm Asanble jeneral Jistis ak Lapè Achidyosèz Okap, sòti 31 oktòb rive 3 novanm 2007, nan Domus Mariae. 42 pawas te reponn prezan. Asanble a te gen kòm tèm « **Ak fòs lespri Sen an, an n konbat vyolans pou nou konstwi lapè** ». Mesaj la analize divès sitiyasyon kote k pa genyen jistis, kote k pa gen lapè ; sou plan sosyal, politik, kiltirèl ak relijye. Kòm konklizyon nou li : « Fòk nou sispann konte sou Leta pandan Leta ap konte sou nou. Se nou ki pou vo peyi a kichòy. Sispann di vye pawòl peyi a pa ofri n anyen. Depi kounye a, an n mete men, nou pa ka tann ankò. Kriz la ap pi grav e nou tout reskonsab. »

Fevriye 2008. Message à l'occasion de la « Journée nationale Justice et Paix ». Mesaj la dekri atitud moun yo parapò ak anviwònman an. Li konstate genyen Jounen dlo ak pyebwa, epoutan pa gen respè pou dlo ak pyebwa. Konklizyon an di: nou dwe sòti nan bèl pawòl ak refleksyon, pou poze kèk jès, yo mèt piti, men yo enpòtan. « Li lè li tan pou chak Ayisyen motive tèt li pou adòpte tankou pa l, yon pyebwa pou pi piti chak lane. Apre de ou twa lane, n ap wè ki bèl rezilta sa bay : yon peyi ki tanmen rebwaze ki vin vèt. »

Jilap Fò Libète

Nan yon **nòt pou laprès**, jou ki **28 mas 2008**, Komisyon Jistis ak Lapè Fò Libète a pwoteste kont zak malonèt yon sòlda Dominiken fè sou kèk Ayisyen ki te nan mache Dayabonn lendi 24 Mas 2008 la. Yon sòlda Dominiken tire yon Ayisyen ki rele Jealinx JEAN-SIMON. Menm bal la pase pran yon dam ki rele Amide JOAZARD. Dam nan mouri nan madi 25 Mas 2008 vè 11 zè nan maten konsa. Komisyon an fè sonje, vandredi 29 fevrye 2008, nan komin Wanament, Hermane ST-ILMON te tonbe anba kout zam MINUSTAH ak LAPOLIS. De (2) lòt moun te rive blese nan menm evènman an. Komisyon an di : li lè li tan pou Leta pran reskonsablite l pou kondisyon lavi moun yo chanje.

Dimanch Jistis ak Lapè

Dezyèm dimanch karèm chak ane se dimanch Jistis ak Lapè. Ane sa a, plizyè pawas te bay kontribisyon pa yo pou travay Jistis ak Lapè a fèt pi byen nan peyi a. Pi plis pawas bay konkou yo. Nou di yo yon gwo mèsè pou kolaborasyon yo. Nou fè yo konpliman pou sa. Nan yon lòt lokazyon, n ap fè yo konnen bilan sa n te jwenn ane sa a.

Legliz pawasyal la dwe konprann komisyon lokal Jistis ak Lapè se pou yo li ye. Se yo k reskonsab li anvan tout lòt moun. Se yo menm tou ki benefisye bon rezilta travay la bay. Kominote lokal yo dwe antre fon nan travay dwa moun lakay yo, ak tout mwayen yo genyen.

JILAP te patisipe

CELAM / pastoral prizon

Ekwatè, avril 2008

Nan mwa avril 2008, nan peyi Equatè, Mèt Vincent Joseph te patisipe nan Rankont Latino Ameriken pou Jiris katolik k ap travay nan domèn prizon. Li te reprante Komisyon Jistis ak Lapè nan rankont la. Pandan 3 jou, yo te reflechi sou idantite yon jiris katolik genyen, ak sou wòl li kapab jwe nan kad pastoral penitansye a (pastoral prizon an). Pi devan nan Bilten an, n ap jwenn kèk refleksyon sou pastoral prizon.

Mèt Vincent : « Jounen travay sa yo te aprann mwen anpil bagay. Li pèmèt mwen genyen anbisyon pou patisipe nan yon asosyasyon jiris kretyen, pou ranfòse travay pastoral la. Mwen vle ankouraje lòt jiris pou patisipe nan gwo mouvman sa a, k ap pèmèt yo trete frè/sè prizonye nou yo tankou moun, paske se yon pati nan Legliz la yo ye. »

Pax Christi entènasyonal,

Peyi Bèljik

Pè Attilus B. Desca te patisipe nan gran Asanble Pax Christi Entènasyonal, k ap fèt chak 3 lane. Seksyon lokal yo, òganizasyon manm yo ak manm asosye yo rankontre pou fè bilan epi pou gade avni travay pou lapè sou tout fas tè a.

Pax Christi se yon mouvman entènasyonal pou Lapè anndan Legliz la. Li te fonde an Ewòp touswit apre dezyèm lagè mondyal la. Se kretyen ki abite peyi ki t ap konbat youn lòt ki te mete l sou pye, kòm yon siy rekonsilyasyon ak lapè nan mitan pèp yo. Metòd li se etid ak refleksyon ; lapriyè ak meditasyon ; ansanm ak bon jan aksyon pou Lapè. An Ayiti, Komisyon nasyonal Jistis ak Lapè se yon manm nan gwo mouvman pou Lapè sila a. Se konsa Pè Desca te reprezante Komisyon an nan Asanble a. Sekretè jeneral mouvman an jounen jodi a se Claudette Werleigh, yon Ayisyèn.

Seminè sou non vyolans Pòtoprens, 13 rive 16 out 2008

Jerome Jean Herold, yon manm Jilap nan Hench, te patisipe nan seminè a. Se Legliz Episkopal d Ayiti ki te òganize l nan kolèj Sen Pyè, nan Pòtoprens.

Men kèk bagay nou te aprann. Pou n kab aji san vyolans oswa gwo ponyèt, nou dwe konnen lenmi an. Konsa, nou kapab apwoche l ak yon pawòl renmen. Demach sa a mande anpil kouraj, epi ou dwe kite fòs verite a gide ou. Non vyolans se yon atitud nou dwe devlope e konstwi lakay nou. Nou dwe grandi ladan l chak jou pi plis, paske menm si n pale sou non vyolans, sa pa vle di nou pa fè vyolans pou sa. Tout aksyon san gwo ponyèt dwe nan sèvis verite a. Li dwe nou pèmèt pa kolabore ak mal la.

Aksyon yo ki pa gen vyolans ladan l pèmèt nou bloke nouvo vyolans. Yo pèmèt nou sòti nan yon sitiyasyon kriz pandan chak moun ap pran responsablite yo, kèlkeswa sa youn te fè lòt la. Bòn volonte pou kont kò l pa sifi pou reyalize yon bon angajman. Fòk nou pran tan pou reflechi e gade ki jan n ap mennen aksyon yo. Si n vle aji san gwo ponyèt, san vyolans, nou pa dwe kenbe anyen nan kè n kont lòt moun. Si non, se kòm si nou déjà antre nan mal n ap batay kont li a, e ki nan nou menm. Nou dwe renmen tout moun, pandan n ap goumen kont mòd lavi ki lakòz vyolans lan anndan sosyete a.

Nan sesyon an nou te mete devan je n egzanp plizyè moun ki te travay san yo pa t sèvi ak vyolans nan epòk pa nou an : Martin Luther King, Mahatma Ghandi, Nelson Mandela, el. Nan dènye tan sa yo, anpil sitiyasyon te chanje san moun pa t sèvi ak vyolans : tankou nan peyi Filipin (1987), nan peyi Ewòp Es yo, an Afrik di Sid. Nou bezwen gade pwòp istwa n tou nan peyi d Ayiti pou gade « fòs nou genyen lè n pa sèvi ak gwo ponyèt e vyolans », tankou nan evènman 1987 yo.

Fòmasyon

FORUM CITOYEN POUR LA REFORME DE LA JUSTICE
Fowòm Sitwayen pou Refòm Lajistis

Samdi 11 oktòb 2008
Gwo mobilizasyon nasyonal
atravè plis pase 150 atelye
nan tout peyi a
sou tèm

Lajistis pa pre sitwayen ak sitwayèn yo
Jistis la pa klè pou yo

8yèm Fowòm

Pa gen sekirite jiridik, paske gen twòp kiripsyon ...

Nan uityèm Fowòm nan ki te etidye kesyon « sekirite jiridik » ak koripsyon, Jilap te prepare yon enfòmasyon sou koripsyon ki genyen nan sistèm Lajistis, ki fè moun pa fè Lajistis konfyans. Nou dwe konprann sa k pase, pou n mennen yon lit ki konsekan kont koripsyon yon fason efikas, ak plis detèminasyon e konviksyon.

Lors du huitième Forum national, la Commission Justice et Paix a partagé son expérience dans le domaine de la corruption dans le système judiciaire. Nous reproduisons le texte de l'intervention qui constitue une source d'information sur les multiples formes de corruption qui est source d'impunité et d'insécurité juridique. Il faut bien comprendre ce qui se passe, pour être en mesure de mieux orienter la lutte pour le changement du système et pour la réforme de la justice. Le texte s'intitule : « 20 ans d'impunité et de corruption : témoignage d'une organisation de défense des droits humains. »

20 lane enpinite ak koripsyon Temwayaj yon òganizasyon defans dwa moun

*Jocelyne Colas
Sekretè Egzekitif Jilap nasyonal*

*Francois Gregoire
Manm Komite Kòdonatè Fowòm nan*

Koripsyon nan sistèm Lajistis la, se yon gwo baryè ki anpeche lajistis fonksyone kòm sa dwa. Ki fè Lajistis vin pèdi tout kredibilite l, sitwayen ak sitwayèn yo pa gen konfyans ladan l, poutèt l ap mal mache.

Men kèk kote koripsyon an layite kò l, ki fè sitwayen ak sitwayèn yo pa jwenn sekirite jiridik lè y al jwenn Lajistis.

- Tout trafik lalwa, kote yo peye yon majistra oswa yon jij.

- Tout movèz aplikasyon lalwa ki lakòz yon sitwayen oubyen yon sitwayèn viktim.
- Tout sitiyasyon ilegal yo refize korije, paske li tounen yon sous revni pou majistra.
- Tout fason yo pa respekte lwa yo, prensip yo, kòd yo ki mache ak jan jistis la dwe mache.

Konn gen erè planifye oswa neglijan yo refize korije nan pwosedi yo.

Anpil fwa dosye yo mal monte depi nan kòmansman, yo pa idantifye vrè kòz yo mete sou moun nan. Sa lakòz, yo lage moun nan prizon nan nenpòt kondisyon ou byen yo kenbe yo nan prizon pou nenpòt rezon.

Koripsyon anndan kare jidisyè a espesyalman nan mitan grefye ak isye yo.

- Konn gen konplisite yon grefye ak yon jij pou fè lajan ak yon moun ki vin lajistis.
- Konn gen kondisyon pou peye lajan ilegal pou frè tribinal aprè yon liberasyon.
- Moun k ap chèche jistis yo blije peye manda ak konsta dapre tarif jij, grefye, oubyen isye yo deside.

Tout trafik ilegal sa yo mennen moun ki vin lajistis yo, viktim 2 fwa san yo pa wè lonbraj jistis.

N ap gade kèk sitiyasyon plis an detay.

1. Oganizasyon Lajistis kòm sous koripsyon

- Gen twòp dosye ki nan men yon majistra oswa yon jij enstriksyon, konsa :
 - Pwoblèm nan delè enstriksyon yo ki toujou pa respekte.
 - Pwoblèm lè moun yo pa gen avoka dosye l rèt anba pil la.
 - Lantè jij yo pou yon rezon oubyen yon lòt : tankou lè yon jij pran vakans oubyen l al fè yon etid nan peyi etranje, elatriye. Tout sa fè dosye yo ret dòmi plizyè mwa
 - Pwoblèm lè manda yon jij fini, epi pandan plizyè mwa tout moun ap tann pou yo renouvle l.

- Tout sitiyasyon sa yo lakòz moun yo rete plis tan nan prizon, san pa gen okenn suivi ki fèt pou yo.

Yon temwayaj : Lapolis arete 3 jenn gason pou ankèt. Yo pase plis pase 2 lane nan detansyon san pa gen okenn jijman ki fèt pou yo. Apre entèvansyon yon avoka, jij la te revele ankèt ki te fèt la pa mande pou kenbe mesye sa yo nan prizon. Avoka a te mande liberasyon pou mesye yo. Se nan menm moman sa a, manda jij la fini. Sa vle di, tout dosye ki nan men li tonbe nan soufrans. Aprè kèk mwa, yo fin renouvle manda jij la, avoka a retounen sou dosye a, men jij la pran vakans. Moun yo blije rete yon mwa anplis nan prizon. Tout reta sa yo nan sistèm jistis la, lakòz gen plis moun ki rete nan prizon epi li ankouraje tout kalite koripsyon.

2. Trafik ki nan Lajistis pou lajan ak pou lòt byen materyèl

- Nan nivo tribinal yo, kit se tribinal depè, Pakè oswa kabinè enstriksyon se toujou menm pratik yo, ki se fè lajan.
- Pratik fè lajan pou lage moun, mete lavi lòt moun an danje, melanje ak enpinite k ap vale teren nan sosyete a.

Temwayaj: De [2] mesye monte yon taksi, men gen yon lòt mesye ki vin kanpe taksi a pou monte ladan l tou, jis pou l te pran tan pou yon lòt akolit li parèt ak zam. Yo toude monte taksi a epi yo kòmanse bat 2 pasaje ki te monte anvan yo, yo tire youn, lòt la chape poul li. Ankèt vin fèt, lapolis arete 3 mesye sou aksyon sila a. Viktim ki te chape a blije idantifye 2 nan moun yo ki te nan zak la nan kabinè jij enstriksyon an nan yon fasafas. Pa t gen menm yon grefye pou pran nòt. Pou yon rezon enterè lajan ak machin, jij la lage youn nan bandi yo. Kounye a, lavi viktim ki t al temwaye a andanje poutèt li lonje dwèt sou bandi yo.

3. Koripsyon nan sistèm Lajistis la nan mitan avoka yo

- Pa gen yon vrè kontwòl sou avoka ni sou fonde pouvwa yo. Se yo menm ki deside sou ki baz pou mande kliyan lajan. (Menm yon pwofesyon liberal ta dwe gen règ li).

- Avoka yo konn pwofite sikonstans pwoblèm yon kliyan pou fè tout machanday yo deside. Yo konn makonnen ak jij, pou mande kliyan lajan. Yo konn kenbe yon kliyan nan prizon pou asire lajan yo.

Temwanyaj : Yon viktim bay yon avoka 9 mil dola ameriken plis 24 mil dola Ayisyen. Li rete pou avoka sa a 2 mil dola ameriken pou mache yon dosye pou li. Avoka sila a, refize kòmanse dosye a, paske li pokò ba li 2 mil dola ki rete a. Moun sa a toujou rete nan prizon. Kidonk, moun k ap mande jistis kapab sòti viktim 2 fwa. Kit ou gen avoka, kit ou pa gen avoka.

4. Pou sa k konsènen dosye ki bay moun idantite jiridik yo

- Pa gen pri pou yon batistè. Se toujou desizyon chak ofisye osinon moun ki la pou ekri ak la.
- Sitwayen pa ka konnen si batistè yo transkri nan rejis tout bon, si ta gen erè menm, se li k reskonsab tout zak pa kòrèk ofisye etasivil la fè.
- Mank fòmasyon ofisye yo ak neglijans Leta pèmèt tout kalte tranzaksyon ak abi.
- Tout sitiyasyon sa yo tounen yon sous revni pou fè kòb koripsyon ak enjistis nan aparèy jistis la tou lè yo bezwen fè jijman elatriye.

Yon egzanp pou zafè batistè : Lè yon moun fè yon batistè : ofisye Etasivil la kab fè erè ladan l oswa li pa rejistre l nan lòt rejis, oubyen yo bay batistè ki gen menm nimewo ak yon pakèt lòt paske se ak fòm yo fotokopye y ap sèvi pou fè batistè. Se viktim sa a k ap gen pou peye yon avoka pou fè jijman ki kab pèmèt yo fè tout koreksyon ki dwe fèt yo. Sa montre nivo vyolasyon dwa moun Leta ap fè sou sitwayen yo. Si ofisye yo fè erè, lè yo pa rejistre yon dokiman kòm sa dwa, lè se Leta ki antò, èske se sitwayen an ki pou sibi sa ?

5. Mekanis pou konbat koripsyon oswa pou pote plent kont yon majistra pa klè ditou

- Moun yo pa konnen ki kote e ki jan pou pote plent kont yon majistra. Laperèz fè viktim yo pa konnen ki sa pou yo fè. Majistra yo pwoteje majistra parèy yo.

- Yon lwa ki la depi 1925, pèmèt yon sitwayen kapab pote plent kont yon majistra devan Minis Lajistis la. Eske se mekanis la ki te mache tèlman byen, ki fè yo repete l nan nouvo lalwa sou Konsèy Siperyè Pouvwa Jidisyè a ?
- Nan nivo Enspeksyon Jeneral Lapolis, yon lè, yo te konsidere plent òganizasyon dwa moun yo, apre sa, fòk se viktim nan ki te pote plent li menm. Kounye a, sanble sa pa ouvè ankò. Chanjman yo lakòz ni viktim yo, ni òganizasyon dwa moun yo pote mwens plent. Anplis, yo konstate pa gen yon vrè sanksyon pou otè zak yo.

Temwayaj. Gen yon viktim move trètman nan men polisye depi plis pase 5 lane. Kèk mwa apre evènman an, Enspeksyon Jeneral Lapolis te fè ankèt e yo wè polisye yo antò vre. Men yo toujou pa revoke polisye yo. Antouka, yo pa janm mete pyès moun okouran si l te fèt, ki fè ka a pa janm kapab parèt devan tribinal la.

Konn genyen anpil koripsyon anndan sistèm jidisyè a. Men, lè kèk enstans Leta ki genyen yon wòl espesyal tankou lapolis ak tribinal depè yo pa sou plas, koripsyon an ap fleri sou yon lòt fòm, tankou lè Kasèk yo ap pran pòz otorite yo ki pa byen defini.

Rezilta koripsyon se enpinite. Ann pran yon moman rekèyman pou tout moun ki mouri akòz vyolans ak asasinay ki jis jounen jodi a pa janm jwenn jistis.

Ann gade rezilta enpinite nan sistèm jistis la ki debouche sou koripsyon. Gade pakèt krim sou rejim diktati Divalye yo ki pa janm jwenn jijman. Ann gade yon detwa sèlman.

- **Asasinay** jounalis Gasner Raymond, 1 jen 1976,
- 3 elèv lekòl segondè nan Gonayiv Jean-Robert Cius, Mackenson Michel ak Daniel Ismael, 28 novanm 1985.
- **Prizon ak move trètman :** Gerard Duclerville, Konpè Plim, elatriye.

Pakèt krim sou rejim militè tranzisyon an apre 1987

- **Kèk viktim :** Charlot Jacquelain, 19 septanm 1986,
- Avoka Yves Volèl, 13 oktòb

- 1987,
- Pastè Sylvio C. Claude, 30 sektanm 1991.
- **Plizyè masak** : Fò Dimanch 26 avril 1987,
- Riyèl Vayan, eleksyon 29 novanm 87 : 60 moun mouri, 200 blese.
- Jan Rabèl, 23 jiyè 1987, plis pase 100 peyizan viktim.
- Labadi (Atibonit), 14 out 1988, 4 viktim.
- Jan Bòsko, 11 sektanm 1988, 12 viktim.
- Petyonvil, 1990, 8 viktim 5 desanm.

- Sen Jera, 12 novanm 1991, 21 viktim.
- Sous Piyant, 19 jiyè 1992, 48 viktim.
- Jan Bosko 11 sektanm 1992, 12 viktim.
- Site Solèy, 27 desanm 1993 : 33 viktim.
- Sat, 2 fevriye 1994, 14 viktim.
- Site Solèy, 17-19 mas 1994, 19 viktim.
- Raboto, 22 avril 1994 : 20 viktim.
- Papo, 26 avril 1994, 3 viktim.
- Atak ak zam kont Lafanmi se Lavi 13 jen 1992.

Anpil krim fèt pandan koudeta (ki nan dokiman *Si m pa rele*). 1991 lan.

- Ant 1991-1994 : nan 3 lane, 5.000 moun pèdi lavi yo.
- **Pami yo** : Jounalis Félix Lamy, 10 desanm 1991.
- Etidyan Claudy Museau, 8 janvye 1992.
- Georges Isméry, 26 me 1993. Antoine Isméry, 14 oktòb 1993.
- Pè Jean Marie Vincent, 28 out 1994.
- **Plizyè masak** : Matisan, 10 mas 1990, 7 viktim.
- Pyat, 12 mas 1990, 7 viktim.
- Peroden, 31 me 1990, 6 viktim.
- Gervais, 17 janvye 1991, 12 viktim.
- Gonayiv, 2 oktòb 1991, 7 viktim.

Gen اساسina politik ak vyolans sou gouvènman Lavalas ak OP li yo.

- Avoka Mireille Durocher Bertin, 28 mas 1995.
- Depite Jean Hubert Feuillé, 7 novanm 1995.
- Polisye Christine Jeune, 1996.
- Pè Ti Jean Pierre-Louis, 3 out 1998.
- Masak Kafou Fèy, 1996, 11jèn viktim (te genyen jijman, men pa t gen reparasyon).
- **Gade lis masak yo ki fèt nan peyi a depi tout tan sa... ak tout viktim yo ki pa janm jwenn yon jijman :**
- **Kèk viktim** : Jounalis Jean Léopold Dominique, Jean Claude Louisaint 3 avril 2000.
- Angelo ak Andy Philippe,

- Sanon Vladimir, 8 desanm 2002.
- Etidyan Jean Erick Pierre, 7 janvier 2003.
- Jounalis Brignol Lindor, desanm 2003. Nou tande jijman ap fèt, men n ap tann reparasyon.
- **Masak** : Pòtoprens, 6 jen baz Bwadchè, 29 septanm 2002.
- Lasiri, Sen Mak, 11 fevriye 2004, 25 viktim.
- Waf Jeremi, 25 fevriye 2004, 18 viktim.
- **Lagè ant gang** :
- Site Solèy, avril 2003, 13 viktim, septanm 2003, 7 viktim, novanm 2003, 18 viktim, fevriye 2004.
- Dèlma 2-4 : oktòb 2003 : 45 viktim, novanm 2003, 13 viktim, fevriye 2004, 6 viktim.

Anpil asasinay nan lari epi ki pa t janm gen ankèt, sou Gouvènman tranzisyon an.

- Anpil viktim te tonbe nan mwa fevriye ak mas 2004.
- **Masak** Lamanten, 20 viktim.
- Anpil vyolans ak krim depi septanm 2004 rive desanm 2006 : 1939 viktim nan Pòtoprens.
- **Viktim** : Pastè Molès Bertomieux, 13 septanm 2004.
- Jounalis Jacques Roche, jiyè 2005.
- Etidyan Lynda Moise, 31 jiyè 2005.
- **Masak** : Chann Mas, 7 mas 2004, 7 viktim.

- Vilaj de Dye, 1 oktòb 2004, 8 viktim.
- Penitansye nasyonal, 1 desanm 2004, 10 viktim.
- Ri Sen Maten, 25 fevriye 2005, 6 viktim.
- Fò Nasyonal, 26 oktòb 2004, 13 viktim.
- Kafou/Malson, 13 janvyè 2005, 5 viktim.
- Site Solèy, operasyon Ministah ak revanj lokal, 6 jiyè 2005, 34 viktim.
- Delma 2, 10 out 2005, 12 viktim.
- Sent Benadèt, 20 out 2005, 10 viktim.
- **Viktim** : Carl Rubin Francillon, 6 lane, 8 novanm 2006.
- Farah Kerby Dessources, 17 novanm 2006.
- Alexandra ak Stephania Lubin, 2 timoun, 3 fevriye 2007.
- **Masak** : Waf Jeremi, 12 septanm 2006, 8 viktim.
- Bèlè, 12 oktòb 2006, 7 viktim.
- Site Solèy, wout Batima, 17 novanm 2006, 17 viktim.
- Site Solèy, 22 desanm 06, 22 viktim, 28 desanm 06, 5 viktim.
- Belè, 19 mas 2007, 7 viktim.
- Matisan / Gran Ravin : 6-8 jiyè 06, 23 viktim, out 2005, 50 viktim, 23 janvyè 06, 6 viktim.

Ant jen 2002 rive jen 2007, pandan 5 lane ki sòt pase yo :
Selon obsèvasyon JILAP Pòtoprens, plis pase 3.000 sitwayen ak lapolis viktim nan vyolans. **Yo viktim neglijan reskonsab Leta yo. Konbyen ankèt ki fèt ? Konbyen moun ki jwenn kondanasyon pou zak yo ?**

Li pa fasil pou òganizasyon sosyete sivil la kapab akonpaye viktim yo.

- Lalwa peyi a pa pèmèt asosyasyon yo pote plent.
- Lakay viktim yo ak nan sosyete a, genyen anpil laperèz. Sa se rezilta koripsyon, menas ak entimidasyon.

Sitwayen yo dwe kontinye chèche e jwenn mwayen ki adapte pou yo defann dwa yo.

##

Bati Lapè : men ki sa k anbisyon ak objektif nou

Angajman Komisyon Jistis ak Lapè pou tabli Lapè nan peyi d Ayiti

Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè, depi li kreye nan lane 1969 an n Ayiti, angaje tèt li nan travay pou Jistis ak Lapè blayi nan sosyete a epi bay konkou pou sa k kòrèk ak pou lapè nan tout peyi a. Travay sa a se youn nan misyon Komisyon an genyen.

Pou Komisyon an, Jistis se chimen Lapè, sa vle di : **Lapè** se « relasyon ki kòrèk nan mitan moun, ekilib pouvwa nan mitan moun, epi satisfaksyon bezwen fondamantal tout moun san distenksyon ». Peyi kote Bondye Wa a, se jistis, kè poze ak kè kontan Lespri Sen an bay (Wòm 14, 17).

Pou ede tabli lapè, Komisyon Jistis ak Lapè mete sou pye yon pwogram fòmasyon pou aprann manm li yo ak tout moun ki vle konnen pi byen divès metòd pou ede rezoud konfli. Objektif fòmasyon sa yo se ede mete lapè nan mitan moun ak kominote ki bezwen sa.

Pwogram fòmasyon sa a pote non : « **Bati lapè : chanje figi konfli yo san gwo ponyèt** ». Li deja touche plis pase 10 mil moun nan tout peyi a. Yon gwo kantite nan moun sa yo ap viv nan nan Komin Site Solèy.

Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè ap kontinye angaje li nan fòme moun nan tout peyi a pou ede bati lapè pandan 3 lane k ap vini yo. Youn nan gwo objektif l ap chache nan travay sa a, se kreye atravè peyi a yon rezo komite ak komisyon ki kapab bay yon kontribisyon enpòtan pou ede moun rezoud konfli san gwo ponyèt. Komisyon yo fèt ak moun ki konsyan egzijans jistis la nan travay rekonsilyasyon an ; konsa, yo kreye lapè san yo pa ranfòse enpinite.

Komisyon an vle jwenn rezilta sa yo :

- 1) Tout pawas yo dwe benefisye fòmasyon sa a avèk yon ekilib gason ak fi epi nan bon kolaborasyon ak patisipasyon lòt gwoup Legliz ak tout kalite asosyasyon patnè.
- 2) Yon bon suivi dwe fèt nan pawas yo ki fè fòmasyon deja yo ak lòt kote y ap fè l la. Nou dwe rive tabli yon lòt mantalite sou konfli ak sou bon jan tolerans ki dwe genyen nan sosyete a.

Jocelyne Colas, sekretè egzekitif

Kòmantè

Komisyon Episkopal Pastoral Prizon

Monseyè Dumas, ki prezidan Komisyon Pastoral Prizon, te reyini pou premye fwa yon gwoup moun pou reflechi sou sa pastoral prizon vle di. P. Jan Hanssens te bay kèk lide. Nou pran yon moso nan entèvansyon li te fè a.

Monseigneur Dumas, président de la Commission Episcopale pour la Pastorale pénitencière a réuni un groupe de réflexion pour tracer les grandes lignes de cet engagement. Le P. Jan Hanssens a présenté une vision de la pastorale pénitencière. Nous reprenons une partie de l'intervention.

Kèk konsiderasyon pou yon pastoral prizon efikas ki respekte detni yo

Ki sa pastoral vle di ?

- Pastoral, se tout fason Legliz la pran swen fidèl yo. Nou konn pale sou « pastoral prizon ». Nou vle pou mesaj Levanjil la, ki yon mesaj « delivrans ak liberasyon pou moun ki nan prizon yo » kapab sonnen fò anndan reyalite sila a.
- Lè n pale sou « omonye », nou pale sou yon sitiyasyon espesyal nou adrese, tankou omonye nan mouvman jèn, nan lame, nan lopital, el., genyen omonye nan prizon.

Lè Legliz vle pran swen moun ki nan detansyon, fòk li konn byen diferan pwoblèm moun ki nan prizon yo genyen.

- Detansyon pwolonje a: lajistis pa janm respekte delè yo ...

- Kondisyon detansyon ki pa bon : ijyèn, kondisyon, lojman, sante, ...
Kòm egzanp : Penitansye nasyonal la genyen depase 3.800 moun ladan l.
- Genyen yon gwo santiman ensekirite lakay moun nan detansyon.
- Moun yo genyen bezwen ki pa satisfè kòm sa dwa. An jeneral, lè moun nan prizon, yo relijye anpil. Yo vle genyen labib, chaplè...

Kòm kretyen, nou genyen motivasyon nou yo:

- Chak « moun », se yon frè nou, yon sè nou.
- Genyen egzanp Mèt la li menm: sansiblite ak chwa l pou pòv yo.
- Liberasyon prizonye se siy yo anonse Bon Nouvèl la vre.
- Prizonye yo, se manm Legliz la yo ye. Yo se manm kò a k ap soufri yo.
- Menm sa k pa batize, yo se pitit Papa a renmen, se yon moun ki potrè Bondye, ki abiye ak diyite nou genyen kòm moun, anyen pa kab detwi sa. Krim nan yo te komèt la pa fè yo pèdi l.

Yon vizyon sou pastoral prizon

Men ki sa k ta dwe antre ladan l :

Ki sa	Kèk detay	Kilès
Sèvis omonye yo	Sèvis sakreman yo, montre prezans Legliz ki pre moun yo ak sakreman yo : ekaristi, konfesyon, selon bezwen yo...	Omonye yo Pawas yo Gwoup lapriyè
Sèvis lacharite	Kore moun yo nan premye bezwen yo ; Kore Leta kote l manke mwayen. Nan sèvis sa a nou kapab jwenn tou: edikasyon ak fòmasyon pou jèn ak timoun; swen lopital ak dispansè...	Gwoup apòstola Moun ki konpetan nan edikasyon ak swen lasante Karitas

Sèvis dwa moun ak lit pou dwa detni yo	Li genyen ladan l : Asistans jiridik pou ede moun jwenn sa k dwa yo ; Pouse e oblije Leta pran reskonsablite l ; Fè sistèm jidisyè a reponn obligasyon l yo; Patisipe nan deba sou refòm prizon ak Lajistis.	Avoka, jiris kretyen, Jistis ak Lapè
Yon atansyon konsekan e efikas kominote Legliz la pou moun ki nan detansyon, ki depase lacharite pou bay moun sa k dwa yo.	Dwe gen pwofesyonèl nan diferan konpetans yo ki ede nan kesyon an: jiris ak avoka; enfimyè ak medsen; edikatè ak pwofesyonèl teknik; ...	Kreye asosyasyon pwofesyonèl kretyen ki ansanm ak enstans Legliz epi Leta ap travay pou amelyore kondisyon moun nan prizon ak enstitisyon prizon an menm

- Menm si gen divès wòl, youn dwe konnen sa lòt la ap fè. Pa dwe gen konkirans, men bon jan kolaborasyon, ki pèmèt kondisyon prizonnye yo vin pi bon.
- Prizon se zafè sosyete a. Men tou, Leta gen wòl ak obligasyon pa l. Legliz kapab antre pou konplete, fè siplekans. Men toujou, li dwe pouse Leta pran reskonsablite l kòm sa dwa. Se sèl garanti ki genyen pou pi devan.
- Genyen diferan objektif pou yon pastoral ki vle adrese tout reyalite prizon an. Men toujou se byen prizonnye a / detni an ak byen sosyete a ki dwe prezan nan yo tout.
- Pastoral prizon dwe adrese tout aktè yo nan kad prizon an : ni moun ki nan detansyon, ni moun ki gadyen yo (ajan Apena ak polisye). Y ap travay nan yon sitiyasyon difisil, anba anpil estrès, ki mande atansyon ak motivasyon pou yo pran reskonsablite kòm sa dwa.

Yon komisyon episkopal pastoral prizon

Ki sa l ta dwe ye? Men yon pwopozisyon :

- Komisyon an ta dwe yon ti gwoup, yon estrikti ki pa lou, k ap kòdone sa divès aktè nan Legliz (deja) ap fè. Yon komite ki pèmèt yon bon echanj ak dyalòg fèt ant diferan aktè sa yo.
- Li kapab tou devlope pwòp aktivite li. Egzanp : tout moun ki antre nan prizon dwe fòme tèt yo:
 - Sou sikoloji ak sosyoloji prizon ak prizonye;
 - Sou pwoblèm prizon nan peyi a ak sa k sous yo ;
 - Motivasyon ak espirityalite pou moun ki travay ak detni e prizonye ;
 - Règchwèt entèn prizon an ak lalwa peyi a ;
 - Gen yon seri kesyon nou dwe adrese yon fason korèk, tankou: jistis, ki sa l ye ?
- Li kapab planifye epi mennen kèk aktivite ansanm.

Prizon parèt tankou « yon kote ki espesyal », konsa, pastoral prizon an mande « kompetans ». Kompetans se yon siy respè pou moun nou vle akonpaye. Lè premye kominote legliz la te santi gen nouvo bezwen ki parèt, li kreye nouvo ministè pou reponn ak nouvo bezwen ak reyalite yo. Se orijin ministè dyak yo. Nan listwa, Legliz la te rekonèt kongregasyon relijye pou rachte esklav ; pou akonpaye migran, pou fè edikasyon pòv ak malere, el. Ki ministè Legliz d Ayiti bezwen jodi a pou reponn defi sila a ki devan n (nou te dekri l nan diferan aspè li yo). Travay pastoral prizon se asire pi bon fòmasyon pou tout moun k ap travay ak prizonye e detni yo.

P. Jan Hanssens
Jistis ak Lapè
Pòtoprens, 28 me 2008

Pè Tijan : 10 lane enpinite

Le Nouvelliste

3 daou 1998, asasen te touye Pè Jean Pierre Louis, ak yon bal nan bouch, devan kay SEDEP nan Avni Chili - Pòtoprens. Lajistis peyi a pa janm te chèche oswa jwenn koupab yo. Pa janm gen jistis ki fèt. Nan okazyon 10yèm anivèsè lamò l, fanmi li te depoze yon nouvo plent devan lajistis peyi a, paske yo vle pou Pè Ti Jan jwenn jistis.

Nou dwe sonje P. Ti Jan Pyè Lwi. Sete yon moun senp, san konplèks. Li te fè yon chwa konsekan pou moun pòv yo. Se konsa anpil moun sonje l. Li t ap viv sa l t ap di.

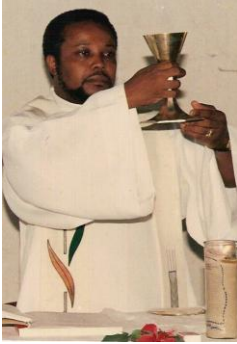
Pè Ti Jan te travay kòm pè nan pawas Savanèt ak Bizoton. Nan Savanèt, kote l te travay pandan 14 lane, li te angaje tèt li nan jefò pou peyizan yo mete sou pye bon jan òganizasyon. An menm tan, pè Ti Jan te konprann enpòtans jèn yo nan peyi a. Konsa, li te ede mete sou pye RAJES (Rasanbleman Jèn Savanèt). Apre Savanèt, li te vin nan pawas Bizoton. Lè yo te asainen l, li te gen pwojè al travay nan mitan peyizan yo ankò nan Bèl Fontèn.

Nou jwenn Pè Ti Jan nan anpil mouvman ki ta p travay yon fason konsekan pou moun sou kote nan ane 1980 yo. Li te omye nasyonal JEC (Jèn Etidyan Kretyen), prezidan konsèy administrasyon SEDEP (Sèvis Ekimenik pou Devlopman ak Edikasyon popilè), manm fondatè Mouvmman Tèt Kole Ti Peyizan Ayisyen, epi li nan fondasyon GARR. Nan pawas li, pè Ti Jan toujou te soutni komisyon Jistis ak Lapè anpil.

Yo te asasen pè Ti Jan jou ki 3 out 1998. Li te gen 54 lane. Yo pa janm te fè limyè sou lamò l. Jou antèman l, te genyen anpil presyon, tansyon ak menas nan zòn legliz Bizoton, paske, dapre sa yo t ap di, kèk gwoup ki pa t kache karaktè vyolan yo, pa te vle “pou yo pale otorite yo mal”. Ki sa sa vle di ? Lamò pè Ti Jan genyen yon sans politik, paske li te konnen tout aktè yo byen apre depa Jan Klòd Divalye, e li te lite ansanm ak yo pou yon chanjman toutbon. Men lè l te remake jwèt la ak mank senserite plizyè nan yo, li pa t manke di yo verite. Eske lamò l genyen rapò ak sa ? Eske se pou laverite li mouri ? Jezi te di « Se Laverite k ap fè n vin lib. »

Pale sou peyizan nan peyi d Ayiti, se pale sou 800.000 rive 1,2 milyon ti antrepriz agrikòl. Genyen pou pi piti 800.000 fanmiy peyizan nan peyi a. Se yo ki mèt pwodiksyon lokal la, si n vle pou gen manje ki sòt nan peyi a menm. Men Leta pa bay peyizan enpòtans, li pa prevwa anyen pou yo, okontrè l ap esplwate yo, l ap souse yo e mete yo sou kote. Jodi a, pwodiksyon natifnatal la prèske kaba. Ata peyizan nou yo blije manje zèl poul ak diri Miyami.

Moun ki kwè nan eritaj pè Ti Jan dwe konnen kote vrè priyorite peyi a ye : se lakay peyizan yo ak jèn yo. Epitou, gen yon seri mantalite ak atitid yon moun k ap travay pou chanjman dwe genyen : senplisite, transparans, renmen verite. Li pa dwe gen konplèks pou mache ak moun ki sou kote yo. Lavi li dwe montre sa l ap di.

Nan menm mwa out toujou, chak lane, nou sonje asasina pè **Jean Marie Vincent**. Yo asainen l jou ki 28 out 1993, nan aswè devan pòt kay pè Monfòten yo kote l te abite. Nan ka pè Jean Marie Vincent, jij enstriksyon an te pibliye yon òdonans ... men li pa di kote lamò l sòti. Odonans la sitou mete yon seri moun deyò sispisyon. Li esplike ki moun ki pa t fè krim nan. Ala yon òdonans ki dwòl papa... Depi lè sa a, se kòm si pa janm te gen yon asasinay ki te fèt. Nan ka sa a, ki jan pou n jwenn jistis pou P. Jean Marie Vincent ?

Jistis ak Lapè toupatou

Enpak vyolans lakay ant paran yo genyen sou fason jèn yo wè tèt yo

Marlie Pierre, se yon etidyan nan fakilte etnoloji (sikoloji). Li te fè yon rechèch nan finisman etid li sou tèms « Enpak vyolans ant paran yo genyen sou fason jèn yo nan fanmi an ap wè tèt yo. »

Pou etidye koze li te pale ak jèn 12 rive 17 lane nan 3 lekòl nan vil Ansagalè (Lagonav). Konsa, li mete aklè difikilte jèn yo genyen pou konnen kilès yo ye yo menm menm, lè genyen gwo pwoblèm anndan fanmi an.

Men ki sa l di : « Jèn nan repete – san l pa konsyan si l ap fè l – konpòtman gwo ponyèt paran li yo genyen, jèn nan gen tandans pa bay lekòl la valè, li vle bwè alkòl e fimen sigarèt, epi li gen tandans meprize tèt li. » Lè yon jèn ap viv gwo tansyon ak latwoublay lakay li, sa make moun l ap ye a, konpòtman li ak fason li konsidere tèt li.

Pami rekòmandasyon yo, etid la pale sou edikasyon ak re-edikasyon pou paran yo. Epitou fòk jèn sa yo jwenn bon akonpayman.

Se yon bèl bagay lè jèn etidyan ap gade pwoblèm reyèl peyi a genyen. Konsa, nou gen espwa y ap kapab mete men pou ede moun yo grandi pou bati yon kominote ki pi solid.

Beijing 2008 : Je Olenpik ak dwa moun

Pandan 2 semèn nan mwa out, tout je te brake sou diferan estad yo nan Beijing nan peyi Lachin, pou gade pi gwo rankont espò ki genyen nan lemond ak pami pèp yo. Se yon gwo evènman fratènite, rankont, konpetisyon san goumen. Espò se yon lekòl lapè ak antant pami pèp yo. Gran prensip Je Olenpik yo di l konsa : « **Objektif Olenpik la se mete espò nan sèvis yon bèl devlopman moun, pou fè pwomosyon yon sosyete kote k gen lapè, epi ki vle pou yo respekte diyite moun** ».

Je Olenpik yo nan peyi Lachin te fè pale anpil. Peyi Lachin te fè gwo jefò pou montre li te yon peyi ki gran, ki konn òganize, e ki gen mwayen ekonomik pou sa. Men anpil obsèvatè t ap di : si ideyal ak rèv Olenpik la se fè avanse respè pou diyite moun, genyen pwoblèm kanmenm. Se vre, peyi Lachin te fè gwo jefò ekonomik pou sòti nan lamizè ; epitou, pa gen peyi sou latè kote k pa genyen vyolasyon dwa moun. Men, peyi Lachin se kote yon moun ki dezakò, pa konte devan sa k nan pouvwa yo.

- ✓ Moun ki di yo pa dakò ak jan yo mennen bak peyi a sibi anpil pesekisyon. Anpil nan yo fèmen nan kan pou yo reedike yo (kòm si se moun malelve yo te ye).
- ✓ Gen gwo kontwòl sou enfòmasyon yo k ap sikile.
- ✓ Relijyon yo pa lib pou òganize tèt yo jan yo vle.
- ✓ Leta aplike lapèn kapital. (Se yon pratik plizyè eta Ozetazini toujou ap aplike tou). Chak lane, nan peyi Lachin, yo egzekite apepre 10.000 moun – pou tout kalite rezon – men Leta pa pibliye enfòmasyon sou sa. Epitou, anpil zak tounen krim ki merite lapèn kapital, konsa li fasil tounen yon gwo zouti kontwòl sou popilasyon an.
- ✓ Pèp yo ki minorite ap sibi represyon ak esplwatasyon richès natirèl zòn kote yo rete yo. Yo sibi agresyon kiltirèl. Konsa, gouvènman an deplase moun lòt rejyon vin abite lakay yo pou fè yo pèdi nanm yo. Ofisyèlman, genyen 56 pèp diferan nan peyi a, men, pi fò Chinwa se manm pèp Han yo ye.
- ✓ Evènman ak represyon nan peyi (pwovens) Tibè, pa yon sekre pou pyès moun.
- ✓ Pou òganize yon gwo evènman konsa ki rele je Olenpik, pou konstwi estad ak lojman pou akeyi pakèt etranje, anpil moun nan peyi a te pèdi kay pa yo e te blije deloje. Li pa klè nan ki kondisyon sa fèt.

Anvan evènman Olenpik la, yon gwoup nèg save nan peyi Lachin te ekri: « *Yo pèsèkite moun k ap defann dwa moun chak jou pi plis, yo bafwe yon fason abitrè tout prensip respè dwa moun tout peyi yo rekonèt, yo fè vyolans kont moun pòv yo chak jou pi plis,...* »

Nan moman Je Olenpik la, anpil moun t ap sonje gwo represyon ki te fèt nan peyi Lachin jou ki te 4 jen 1989, lè lame peyi a te fè dappiyanp sou yon mouvman pwotestasyon ki t ap fèt sou Plas Tyananmèn, nan sant vil la. Sete repons Leta t ap bay sou demann pou te gen plis demokrasi ak patisipasyon nan peyi a. Anpil moun vle bliye evènman an. Men, bliye pa janm yon solisyon. Nou bezwen sonje pou tire leson nan sa k te pase a. Nou dwe konnen tou, depi 20 lane, peyi Lachin fè antre anpil eleman mache lib nan sistèm ekonomik li. Sa vle di, pou anpil antrepriz nan rès mond la, se moman pou fè gwo zafè ak anpil kòb nan peyi a. Lajan fè yo bliye anpil bagay.

Nou pa kapab fè yon bilan sou Je Olenpik yo. Nou pa kab di ki enpak y ap genyen pou pèp yo k ap viv nan peyi Lachin. Nou konnen tou, se pa tout peyi k ap rele kont vyolasyon dwa moun nan peyi Lachin, k ap respekte tout dwa moun lakay yo. Anpil fwa, y ap sèvi ak defans dwa moun tankou yon zam politik. Paske nou pa vle dwa moun sèvi kòm zam pou defann enterè sa k nan pouvwa, nou fèt pou n denonse vyolasyon dwa moun tout kote yo vyole yo, e tout kote yo pile diyite moun anba pye.

(JH – sous Bilten ACAT)

TIMOUN ANBA ZAM

Yo kalkile, toujou genyen 250.000 timoun ki sòlda e ki mele pou pi piti nan 17 gwo konfli kote yo sèvi ak zam. Se yon rapò ki te pibliye nan mwa me 2008 ki fè n konn sa. Men nan ki peyi sitou nou jwenn timoun anba zam : Kolonbi, Bimani, Tchad, Repiblik Demokratik Kongo, Somali, Soudan, Ouganda ak Yemèn. Men gen lòt toujou.

Tanzantan, an Ayiti tou, yo sèvi ak timoun pou fè vyolans, epi yo konn fè yo pote zam. Dènye okazyon se te nan piyay ki te fèt nan gwo manifestasyon nan mwa avril 2008 la. Anpil timoun ak jèn te mele nan piyay ki te fèt nan jou sa a.

(Sous CCFD ak pwòp obsèvasyon Jilap)

Nou kapab pibliye Bilten sa a gras ak konkou finans Misereor. Se Komisyon Jistis ak Lapè ki sèl reskonsab sa k ekri nan Bilten sa a.

La publication de ce Bulletin est rendu possible grâce au concours financier de Misereor. La responsabilité du contenu des articles revient à la seule Commission Nationale Justice et Paix.